

”Man måste ta sig tid att lyssna.”

**Talhandikappade elevers möjlighet att tillgodogöra sig
svenskundervisningen inom Riksgymnasieverksamheten**

Johan Bredberg

D-uppsats 15 hp
inom Svenska språket och litteraturen 91-120hp
Vårterminen 2008

Handledare
Barbro Lundin
Examinator
Ylva Lindberg

HÖGSKOLAN FÖR LÄRANDE OCH KOMMUNIKATION (HLK) Högskolan i Jönköping	D-uppsats 15 hp inom Svenska språket och litteraturen 91-120 hp Vårterminen 2008		
<h2>SAMMANFATTNING</h2>			
<p>Johan Bredberg</p> <p>Talhandikappade elevers möjlighet att tillgodogöra sig svenskundervisningen på gymnasiet.</p>			
Antal sidor: 38			
<p>En enkätundersökning, en intervjustudie och en observationsstudie har gjorts. Undersökningarna handlar om talhandikappade elevers syn på sin utbildning och sin framtid. Resultatet visar att eleverna ser positivt på sin framtid och att få jobb och att eleverna känner sig kränkta i vissa situationer. Intervjuerna gjordes med tre lärare, en rektor samt en logoped, alla verksamma inom Riksgymnasieverksamheten för rörelsehindrade elever. Frågeställningarna i denna uppsats var:</p> <ul style="list-style-type: none"> • På vilket sätt arbetar skolan för att elever med talhandikapp ska uppfylla kursmålen för svenska? • Hur ofta och på vilka grunder används Gymnasieförordningens undantagsbestämmelser i undervisningen? • Hur ser eleverna själva på sin framtid, sin utbildning och sitt funktionshinder? <p>Resultatet visar också att man inom verksamheten har god kunskap och erfarenhet med elever med talhandikapp och de har utvecklat strategier för att kunna ge dessa elever en så god undervisning och skolgång som möjligt. Observationsstudien visade att det är gott socialt klimat bland elever som undervisas i mindre undervisningsgrupper</p>			
Sökord: Riksgymnasium, muntlighet, rörelsehinder, ungdomar, svenskundervisning.			
Postadress Högskolan för lärande och kommunikation (HLK) Box 1026 551 11 JÖNKÖPING	Gatuadress Gjuterigatan 5	Telefon 036-101000	Fax 036162585

SCHOOL OF EDUCATION AND COMMUNICATION Jönköping University		D level thesis, 15 credit points. Swedish Language and Literature, 91-120 credit points. Teacher training college. Spring 2008	
ABSTRACT			
Johan Bredberg “You need to take time to listen” Students with speech disorders and their possibilities to make profit from the education in Swedish in upper secondary school.			
Number of pages: 38			
<p>A study with help of interviews, inquiries and observations has been made. The surveys is about students with speech disorders and their views on their education and their future. The result shows that pupils welcomes their future and to get jobs and that students feel wronged in some situations. The interviews were carried out by three teachers, a headmaster and a speech therapist, all active in Riksgymnasieverksamheten för rörelsehindrade elever (special schools for disabled students). Issues of this essay was:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In what way are the school working to help students with speech disorders to meet the course goals in Swedish education? • How often and on what grounds are the Act`s exemptions beeing used in teaching? • How do the students see themselves and their future, their education and their disability? <p>The result also shows that,Riksgymnasieverksamheten have a good knowledge and experience with students with speech disorders and have developed strategies to give these students a good education and schooling. The observations showed that there are good social climate among students who are taught in smaller teaching groups</p>			
Search words: Special school, speaking, dissibility, young people, Swedish education			
Postadress Högskolan för lärande och kommunikation (HLK) Box 1026 551 11 JÖNKÖPING	Gatuadress Gjuterigatan 5	Telefon 036-101000	Fax 036162585

Förord

Jag vill passa på att tacka alla personer som har hjälpt mig med denna uppsats. Personer som har haft ett väldigt stort tålamod med mina frågor och funderingar. Ett särskilt tack vill jag rikta till alla personer som har ställt upp på intervjuer som ligger till grund för denna uppsats.

Jönköping i juni 2008

Johan Bredberg

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	3
2	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
2.1	FRÅGESTÄLLNINGAR	5
3	BAKGRUND	6
3.1	DEFINITIONER OCH BEGRÄNSNINGAR	6
3.2	FUNKTIONSHINDRADE OCH SKOLAN	6
3.2.1	<i>Eugeniahemmet</i>	6
3.2.2	<i>Funktionshindrad i dagens samhälle</i>	7
3.2.3	<i>Riksgymnasieverksamheten för elever med svåra rörelsehinder</i>	8
3.3	SKOLANS STYRDOKUMENT OCH ATT NÅ MÅLEN I SVENSKA	9
3.4	SKOLAN, TALHANDIKAPP OCH UNDERVISNINGEN	11
3.4.1	<i>Flexibel undervisning</i>	12
3.4.2	<i>Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK)</i>	13
3.4.3	<i>Elevernas sociala situation</i>	14
3.5	RETORIKEN, MUNTlighet OCH SVENSKÄMNET	15
4	TEORETISKT PERSPEKTIV	17
4.1	FLEXIBILITET OCH ANPASSAD UNDERVISNING	17
4.2	OMGIVNINGEN SOM UTVECKLINGSFAKTOR	18
5	METOD	20
5.1	ETISKA ÖVERVÄGANDEN	20
5.2	INTERVJUSTUDIEN	20
5.2.1	<i>Urvalet</i>	21
5.2.2	<i>Genomförande</i>	21
5.2.3	<i>Bearbetning</i>	21
5.3	ENKÄTUNDERSÖKNINGEN	22
5.3.1	<i>Urval och genomförande</i>	22
5.3.2	<i>Enkätens uppbyggnad</i>	22
5.3.3	<i>Bearbetning</i>	23
5.4	OBSERVATIONSSTUDIEN	23
6	RESULTAT	24
6.1	INTERVJUSTUDIEN	24
6.1.1	<i>Presentationer av informanter</i>	24
6.1.2	<i>Förståelse för talhandikapp hos övriga elever</i>	25
6.1.3	<i>Teknisk utrustning</i>	26
6.1.4	<i>Undantagsparagrafen</i>	27
6.1.5	<i>Samarbete med logoped</i>	28
6.1.6	<i>Utänförskap och identitet</i>	29
6.2	ENKÄTUNDERSÖKNINGEN OCH OBSERVATIONSSTUDIEN	30
7	DISKUSSION	31
7.1	RESULTATDISKUSSION.....	31
7.2	METODDISKUSSION	35
7.3	VIDARE FORSKNING	36
8	REFERENSLISTA	37
	Bilaga 1: enkät om talhandikapp	
	Bilaga 2: intervjuguide för lärare	
	Bilaga 3: intervjuguide för rektor	
	Bilaga 4: intervjuguide för logoped	

1 Inledning

Att genomföra en utbildning kan vara extra svårt för personer med grava fysiska funktionshinder. Det är därför viktigt att skapa en utbildning som är tillgänglig för alla utan att göra avkall på utbildningens kvalitet. Det finns en målsättning i Sverige att alla skall delta i samhället på samma villkor. Detta går att läsa i riksdagens proposition ”Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken” (1999/2000:79). För att alla människor ska kunna delta i samhället krävs att samhället vågar ställa krav på alla medborgare. Det är också viktigt att klimatet i samhället är sådant att alla känner sig välkomna och delaktiga. Det är i skolan som dessa värderingar grundas och skolan har bland annat till uppgift att hjälpa ungdomar att bli goda samhällsmedborgare. Med detta i bakhuvudet är det viktigt att skapa ett sådant klimat så att alla kan vara delaktiga utifrån sina förutsättningar så att eleverna ska kunna utvecklas till goda samhällsmedborgare. En byggsten i detta är att funktionshindrade elever ges samma möjligheter/krav som elever utan funktionshinder. Det blir allt vanligare att ungdomar med funktionshinder går på något av gymnasieskolans nationella program, och ska också följa de kurser och kursplaner som bestäms av Skolverket. För elever som har ett funktionshinder som påverkar deras tal kan det vara extra svårt att uppnå målen som handlar om muntlighet för godkänt i svenska. Det är också så att det blir allt viktigare att kunna uttrycka sig muntligt i dagens samhälle. Ett exempel är när man går på anställningsintervju är det viktigt att kunna föra sig muntligt.

Enligt Gymnasieförordningens undantagsbestämmelser har skolan vissa möjligheter att bortse från vissa kriterier. Mitt intresse ligger i att undersöka hur denna paragraf används i skolvardagen. Räcker det med att eleven säger till lärare är att han inte vill genomföra muntliga övningar och att han har ett talhandikapp? Hur går diskussionen bland lärare och skolpersonal i denna fråga? Intresset för denna fråga kommer från en upplevelse under min skoltid, där jag upplevde att elever som har ett funktionshinder bedöms annorlunda jämfört med elever utan funktionshinder. Eleverna med funktionshinder kan därför få ett betyg som inte stämmer överens med deras kunskaper. Detta kan göra att dessa elever får stora svårigheter att komma in i samhället. Min uppfattning att det är orättvist både mot den funktionshindrade eleven och omgivningen. Jag har själv ett svårt funktionshinder och har gått på Riksgymnasiet under min gymnasietid, vilket gör att mitt intresse för detta ämne är extra stort. Jag har själv en talskada som gör att det kan vara svårt att höra vad jag säger. Jag använder dock inga hjälpmedel för att göra min röst hörd.

På grund av detta, eller kanske tack vare det, är mitt intresse för elever som har ett talhandikapp relativt stort. Jag ser också det som en pedagogisk utmaning att hjälpa dessa elever till en bra utbildning och därigenom en bra start i livet. Min uppfattning är att människan växer när omgivningen ställer krav på människan. Jag väljer att illustrera detta med hjälp av ett citat hämtat från handikappidrottens värld:

En människa utan krav på sig är det samma som en människa som omvärlden inte förväntar sig något ifrån

Svensk handikapptidskrift nummer 2 / 2008, sidan 6

2 Syfte och frågeställningar

I denna uppsats kommer jag att undersöka hur skolan arbetar med personer som har ett funktionshinder som påverkar deras tal. Om detta och i så fall på vilket sätt funktionshindret påverkar att tillgodogöra sig undervisningen i svenska. Skolan har vissa möjligheter att bortse från vissa kriterier vid betygsättningen. Jag ville undersöka var gränsen går för när det är legitimt att bortse från detta kriterium vid betygsättning. Hur går diskussionen bland lärare och skolpersonal i denna fråga?

2.1 Frågeställningar

- På vilket sätt arbetar skolan för att elever med talhandikapp ska uppfylla kursmålen som handlar om muntlig framställan i svenska?
- Hur ofta och på vilka grunder används Gymnasieförordningens undantagsbestämmelser i undervisningen i detta sammanhang?
- Hur ser eleverna själva på sin framtid, sin utbildning och sitt funktionshinder?

3 Bakgrund

Här kommer det att presenteras en bakgrund till det ämne som uppsatsen innehåller och vad den tidigare forskningen säger. Det börjar med definitioner och begränsningar för undersökningen som har gjorts. Går sedan vidare med handikapphistoria. Till sist kommer ett avsnitt om olika sätt att arbeta med elever som har funktionshinder som påverkar talet i skolan.

3.1 Definitioner och begränsningar

I denna uppsats, som kommer att handla om hur man arbetar med personer med funktionshinder som påverkar talet i skolan, kommer uttrycket talhandikapp att användas. Med talhandikapp menas i detta fall ett funktionshinder som är så stort att det påverkar personen i sin vardag. Uppsatsen undersöker personer med svåra rörelsehinder. För att skapa en begränsning är samma kriterier i denna uppsats som det är för att komma in på Riksgymnasieverksamheten för rörelsehindrade (se 3.2.3).

3.2 Funktionshindrade och skolan

Här presenteras historia inom handikappolitiken med början i 1600-talet och fram till idag. Fokus kommer att ligga på vården av funktionshindrade i relation till skola och utbildning.

3.2.1 Eugeniahemmet

Det finns anteckningar som beskriver hur barn med syn-, hörsel- eller förståndshandikapp undervisades på 1600-talet. Det är dock svårt att veta vad anteckningarna innehöll eller vad det var för undervisning som bedrevs. (Hilmersson, Magnusson och Rindler, 1991) Vården av de svaga i samhället kan sägas börja med Eugeniahemmet, som startades år 1886 på initiativ av prinsessan Eugenie. Eugeniahemmet var till för barn och ungdomar som var *svårt vanföra* men inte hade några psykiska handikapp. Innan Eugeniahemmet startade fanns det i stort sett inget stöd för dessa individer i samhället, de var hänvisade till fattigvården som också tog hand om gamla och sjuka. Det fanns just då ett väldigt intresse, bland Sveriges rika människor, för att hjälpa funktionshindrade barn. Målet med Eugeniahemmet, till skillnad från den allmänna fattigvården, var att det bestämdes att hemmet skulle uppfostra barnen till goda samhällsmedborgare som skulle lära sig att bidra till samhället efter bästa förmåga. Det var ett

helt nytt sätt att se på dessa människor. På Eugeniahemmet kallade man sina barn för skyddslingar och inte för patienter eller fattigjon, som annars var vanligt. Barnen på Eugeniahemmet sågs alltså som fosterbarn som skulle skyddas från samhället utanför hemmet. Denna ändring i benämningen av dessa barn skulle komma att bli av stor betydelse i framtiden. Det öppnades ganska många liknande institutioner och hem inom samma tidsperiod, men det var bara Eugeniahemmet som enbart tog emot rörelsehindrade, utan psykiska handikapp. Uppväxten på Eugeniahemmet präglades av mycket hårda regler och av sträng disciplin och institutionella och religiösa mönster (Wallin 1993).

År 1962 kom den första lagstadgade rätten för personer med svåra funktionshinder att ha möjlighet att gå i allmän grundskola (Lang 2004). Parallellt med Eugeniahemmet växte en segregerad yrkesutbildning fram för vuxna, rörelsehindrade människor. Denna verksamhet var inom Eugeniahemmets väggar, så småningom kom också en folkskoleutbildning att växa fram. Fokus låg dock fortfarande på yrkesutbildning för dessa individer skulle kunna bidra till samhället. Under 1970-talet avvecklades Eugeniahemmet helt. En tid innan detta hade boendet avvecklats. Skolverksamheten flyttades då ut till ordinarie skolor. I samband startades riksgymnasiet i Stockholm. Samhällets acceptans mot rörelsehindrade hade blivit större, så i slutet av 1970-talet i de flesta rörelsehindrade elever integrerade i vanliga skolor. År 1979 stängdes Eugeniahemmet. (Norrbacka-Eugeniastiftelsens hemsida <http://www.norrbacka-eugenia.se/> 2008-05-21)

Omkring 1970 började man inse att lärare som ska undervisa elever med rörelsehinder kan ibland behöva specialkunskap om funktionshinder. Denna kunskap kan ges av Specialpedagogiska institutet som är en statlig myndighet som har mycket god kunskap i att undervisa rörelsehindrade elever (Hilmersson, Magnusson och Rindler, 1991)

3.2.2 Funktionshindrad i dagens samhälle

År 1994 började lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS 1993:397) att gälla, som bland annat innehöll rätten till personlig assistans. Det var ett steg till integrering av funktionshindrade i samhället. LSS gjorde också att det blev lättare för funktionshindrade ungdomar att gå integrerat i en vanlig gymnasieskola och bo hemma tillsammans med sina familjer. I socialdepartementets handlingsplan för handikappolitik "Från patient till medborgare" som Riksdagen antog den 31 maj 2000, kan man läsa att samhället går mot integrering av funktionshindrade personer. En konkret faktor som visar på det är att funktionshindrade personer skulle kunna få tillträde till andra offentliga lokaler exempelvis

skolor. En konsekvens av detta blev att alla ungdomar har möjlighet till samma valfrihet som ungdomar utan funktionshinder i fråga om valet av gymnasieskola och utbildning. I dag har alla funktionshindrade barn och ungdomar möjlighet att välja att bo tillsammans med sina familjer.

3.2.3 Riksgymnasieverksamheten för elever med svåra rörelsehinder

I Sverige finns det fyra riksgymnasier. Dessa ligger i Stockholm, Göteborg, Kristianstad och Umeå. Riksgymnasieverksamheten för rörelsehindrade elever är speciellt anpassad för personer som har ett svårt rörelsehinder. Verksamheten finansieras med hjälp av statliga medel och Nämnden för RH-anpassad utbildning (statlig nämnd som sköter utbildning som är anpassad för rörelsehindrade elever) tar beslut om eleven är berättigad till att gå vid ett riksgymnasium eller ej. För att vara berättigad till detta måste eleven uppfylla följande kriterier:

- rörelsehinder med tilläggshandikapp,
- behov av habilitering
- eventuellt behov av elevhem.
- behov av speciellt anpassad utbildning på grund av sitt funktionshinder (RH-anpassad utbildning)

Inom Riksgymnasieverksamheten finns möjlighet att läsa ett nationellt program med olika stödinsatser såsom extraundervisning, tillgång till tekniska hjälpmedel och hjälp av assistent i skolsituationen. Eleven har möjlighet att välja om hon vill gå integrerat i en stor klass tillsammans med elever utan funktionshinder, eller om eleven önskar att gå en mindre grupp enbart med elever med funktionshinder. Eleven har också möjlighet att få tillgång till habilitering under skoltid. Det finns också möjlighet att bo på ett elevhem. Ur pedagogisk synvinkel finns stora möjligheter till undervisning av specialpedagog och annan anpassad undervisning. Inom Riksgymnasieverksamheten är det relativt hög personaltäthet, det finns också mycket specialkompetens inom området rörelsehinder. I verksamheten går i dag cirka 170 elever (Socialstyrelsens Institut för Särskilt Utbildnings-Stöd, SISUS, 2007).

3.3 Skolans styrdokument och att nå målen i svenska

I en rapport från Skolverket (1999) beskrivs det att förhållandevis många rörelsehindrade elever har svårt att uppnå målen i kärnämnen, svenska, matematik och engelska. Skolverket (1999) menar att det kan vara särskilt svårt att uppnå målen i svenska om eleven har ett kommunikationshandikapp, som gör att eleverna använder ett alternativt kommunikationssätt. Skolverket (1999) menar vidare att nästan hälften av eleverna som ingick i undersökningen inte kommer att klara målen för svenska. Många elever väljer små undervisningsgrupper på grund av att de tidigare har blivit mobbade eller känt utanförskap. Skolverket (1999) menar också att en av de viktigaste arbetsuppgifterna för lärarna som undervisar i små undervisningsgrupper, RH-klasser, är att se till och stödja eleverna i deras sociala utveckling

Enligt undersökningen som Skolverket (1999) presenterat, såg lärare negativt på elevernas möjligheter att få ett jobb, eller gå till vidare studier efter avslutad gymnasieutbildning. Undersökningen visar också att den främsta anledningen till att elever väljer RH-klasser framför stora klasser är att de känner en större förståelse för sitt funktionshinder i dessa klasser. För elever med ett talhandikapp kan det vara svårt att nå vissa mål som finns i kursplanerna för svenska på gymnasiet, eftersom vissa mål kräver en talförmåga hos eleven. Detta är följande mål i både kursplanen för svenska A och svenska B.

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs

Eleven skall

kunna förmedla åsikter, erfarenheter och iakttagelser i tal och skrift på ett sätt som är anpassat efter situationen och mottagaren

kunna i tal och skrift förmedla förhållanden och kunskaper som är viktiga för eleven själv och för den valda studieinriktningen

kunna delta i samtal och diskussioner med olika syften och hålla anföranden inför en grupp på ett sätt som är anpassat efter situation och mottagare

(Kursplanen för svenska A, Skolverket 2000a)

I kursplanen för svenska B finns följande kriterier som kräver en talförmåga

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs

Eleven skall

kunna förmedla egna och andras tankar i tal och skrift, göra sammanställningar och utredningar samt dra slutsatser och föra fram argument, så att innehåll och budskap blir tydliga och anpassade till målgrupp och syfte

(Kursplanen för svenska B, Skolverket 2000b)

Läroplan och kursplanerna betonas den språklig utveckling hos barn och eleven ska utveckla en språklig förmåga. I skolverkets beskrivning av ämnet svenska betonas det att språket har en grundläggande funktion för lärandet. Vidare kan man läsa att kommunikation med andra, både genom diskussioner och muntliga framträdanden. Skolverket betonar också vikten att kunna uttrycka sig för att kunna presentera sin egen åsikt och förstå omgivningen. Språket är också viktigt för att kunna förmedla sig med andra och förstå hur omgivningen fungerar. Skolverket uttrycker sig på följande sätt:

Att i tal och skrift kunna använda språket är således en förutsättning för studier och för att aktivt och ansvarigt kunna delta i samhällslivet. Det är därför ett viktigt uppdrag för skolan att skapa goda möjligheter för elevernas språkutveckling. Inom svenskämnet skall eleverna få rikligt med tillfällen att använda och utveckla sina färdigheter i att tala, lyssna, se, läsa och skriva och att möta olika texter och kulturyttringar.

(Skolverket 2000)

Detta kan vara svårare för elever med ett talhandikapp. Därmed kan dessa elever ha svårare att tillgodogöra sig erfarenheter som är kopplade till språk. Att undervisa elever med talhandikapp innebär att man som lärare måste skaffa sig kunskaper om tekniska hjälpmedel.

Det finns vissa möjligheter för skolan att bortse ifrån moment och kriterier i undervisningen samt vid betygssättningen. Detta ger också skolan en möjlighet till att ta bort vissa moment även i undervisningen. I denna uppsats kommer endast gymnasieförordningens kap.10 §6 att undersökas. Denna paragraf ser ut på följande vis:

10 kap. Utbildning som är speciellt anpassad för svårt rörelsehindrade ungdomar (RH-anpassad utbildning)

6 § Om en elev på grund av sitt funktionshinder har stora svårigheter att tillgodogöra sig en viss del av utbildningen får eleven befrias från upp till hälften av utbildningen i en kurs enligt den reguljära kursplanen, utan att antalet gymnasiepoäng för kursen minskas (utbildning enligt specialinriktad kursplan).

Det kan vara värt att notera att denna paragraf gäller enbart RH-anpassad utbildning, det vill säga utbildning som finns inom Riksgymnasieverksamheten. Det finns också en paragraf som kan nyttjas av den ordinarie gymnasieskolan, nämligen Gymnasieförordningen 7 kap. 4 § och kan användas i flera fall än just funktionshinder, exempelvis med hänsyn till religion.

Paragrafen som bara används inom RH-anpassad utbildning ger dock större möjlighet för skolan att bortse från moment och ändå ge eleven ett godkänt betyg. Som lagtexten säger, ges

skolan möjlighet att bortse från upp till hälften av kriterierna med hänvisning till 10 kap 6§ medan skolan bara har möjlighet att bortse från enstaka kriterier med hänvisning till 7 kap. 4 §. Om skolan väljer att bortse ifrån upp till hälften av kriterierna med hänvisning till 10 kap 6§ menas det att eleverna läser en specialutformad kurs och får därför ett specialutformat betyg med en bilaga som förklarar vilka moment som är borttagna och av vilken anledning. Detta betyg är av samma värde som betyg utan bilaga om eleven skall söka till högre utbildning (Riksgymnasiet i Göteborg, Betyg och intyg, <http://www.rg.nu/gbg/betyg.html> , 2008-05-01).

Retorikens betydelse har kommit tillbaka i dagens skola. Ett bevis för detta är att det finns med i kursplanerna för svenska. Det är också med som en del i det nationella provet i svenska, vilket ytterligare visar vikten av retorik och muntlighet (Skolverket, Nationella kursprov i Svenska B och Svenska som andraspråk B, <http://www.skolverket.se/sb/d/291> , 2008-05-21)

3.4 Skolan, talhandikapp och undervisningen

Maras och Aveling (2006) talar om en studie där ett antal lärare har tillfrågats om olika metoder för att få eleverna med talhandikapp att utveckla sin kommunikationsförmåga. Resultatet visar att elever som känner sig hemma och bekant med skolan och skolsituationen har lättare att utveckla sin kommunikationsförmåga. Vissa lärare och skolor i undersökningen hade organiserat läroplanen på så sätt att talträning var en del av schemat. Maras och Aveling menar vidare att aktiviteter i klassrummet ofta bygger på att elever kan använda språket och talet som en del av kommunikationen och den sociala interaktionen mellan klasskamrater. Detta gör att talet och språket är en viktig del för elevens utveckling och delaktighet i klassen, Maras och Aveling menar att detta kan vara svårt att skapa med traditionell undervisning. Undervisningen kräver mer individualisering och mer tid i jämförelse med att undervisa elever utan handikapp. Maras och Aveling anser att det ska läggas större fokus på samarbete mellan logoped och lärare kring undervisningen av dessa elever. Ett sätt att göra detta är att lägga in talträning på schemat. För detta ska kunna ske krävs en större förståelse för varandras arbete. Lang (2004) säger att målet från samhället är att skolan ska vara en skola för alla vilket ställer nya och högre krav på lärarnas kompetens.

3.4.1 Flexibel undervisning

Riksgymnasieverksamhetens utbildning följer den ordinarie gymnasieskolans läroplan och kursplaner och är integrerad i den ordinarie skolan. I en rapport från Skolverket (1996) berättas det om en elev med talhandikapp som får extra undervisning i språk för att öva på konversation. I rapporten konstateras också att utbildningsnivån hos eleverna är väldigt varierande, i undersökningen som presenteras ansågs det att den gymnasieelev med lägst utvecklingsnivå behövde utbildning motsvarande lågstadienivå. Det fanns också en elev som studerade på universitetsnivå.

Det är vanligt att utbildningen inom Riksgymnasieverksamheten förlängs med ett eller flera år. Exempelvis ett treårigt program läses på fyra år för att få plats med habilitering inom skolschemat. Rapporten tar också upp nackdelar med små undervisningsgrupper och säger att det finns risker att kraven minskas och det skapas en mysig stämning som kan vara farligt för kunskapsinläringen.

I den undersökning som presenteras i rapporten görs en test som motsvarar de nationella proven i matematik. Resultatet av undersökningen visar att eleverna med rörelsehinder fick sämre resultat jämfört med motsvarande elever utan rörelsehinder. Författarna anser att en av orsakerna kan vara att ett rörelsehinder ofta ger sämre spatial¹ förmåga. En annan förklaring kan vara att många elever med rörelsehinder också har perceptionsstörningar och brister i den kognitiva förmågan. Malmqvist (2001) skriver att dessa funktionshinder kan medföra svårigheter med att läsa kartor och diagram, vilket i sin tur kan ge svårigheter att lösa uppgifter i exempelvis matematik. Skolverket (1996) konstaterar alltså att dessa problem är individbetingade och miljörelaterade.

Skolverket (1996) konstaterar också att det krävs en större flexibilitet hos lärarna, gällande undervisningssätt och metoder för inläring. En grupp med rörelsehindrade elever är oftast mer heterogen jämfört med en grupp elever utan rörelsehinder, därför behövs det också en större flexibilitet hos lärarna, anser Skolverket. Vissa elever behöver extra lång tid att skriva ett prov på grund av att de har perceptionsstörningar. Hilmersson, Magnusson och Rindler (1991) menar att ett annorlunda arbetssätt ofta är nödvändigt när man undervisar personer med talhandikapp. Författaren berättar om ett arbetssätt som man kan arbeta med tillsammans med små barn, då är det viktigt med att vuxna i barnets närhet pratar mycket med barnet för att

¹ spatial betyder rumslig (Svenska Akademiens ordlista)

stimulera att använda sitt tal. Även för barn som använder alternativ och kompletterande kommunikation är det mycket viktigt. Detta görs för att stimulera språket.

Ett tekniskt hjälpmedel som man kan använda i undervisningen är en så kallad smart board. Detta är en tryckkänslig tavla som man kan spara anteckningar som är skriven på tavlan. Hjälpmedlet är extra bra för personer som har ett talhandikapp och ska hålla ett föredrag eftersom det går att förbereda ganska mycket och sedan visa för gruppen eller klassen. Det finns en möjlighet att spara anteckningar från tavlan på en dator och använda till grund för ett skriftligt arbete (SMART Technologies Inc:s hemsida <http://www.smartboard.se/>, 2008-06-08)

3.4.2 Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK)

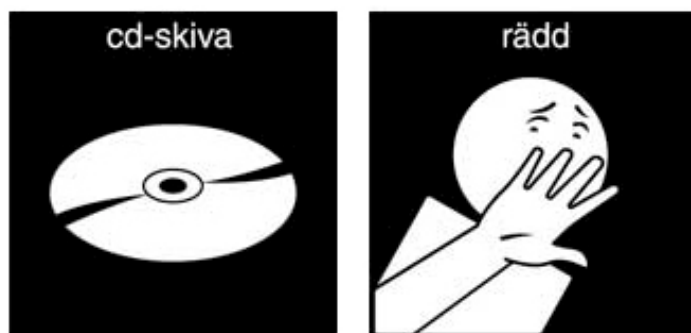
Många personer som inte har ett fullständigt fungerande tal använder ofta någon form av *Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK)*. Detta kan vara olika former av teckenkommunikation, om personen har ett rörelsehinder som påverkar handfunktionen, är det vanligt att man använder teckentavlor av olika slag. På en teckentavla kan personen peka på det ord som han vill säga och på detta sätt kan han vara med i diskussioner och liknande. Det finns också olika symboler för personer som inte kan läsa eller tycker att detta är enklare med ett symbolspråk (Heister Trygg, Holck och Pilesjö 2001). Det mest kända symbolspråket är Bliss, som är ett välutvecklat språk som gör att det går att bilda fullständiga meningar (se figur 1) (Specialpedagogiska institutet, 2007).

Bliss är ett symbolspråk, ett teckensystem som är skapat och uppkallat efter upphovsmannen Charles Bliss, österrikisk-australisk ingenjör. Symbolerna har den kinesiska skriften som förebild. De är ofta ikoniska. Blisspråket är av väldigt stor betydelse för personer med olika former av talhandikapp, främst rörelsehindrade. Detta symbolspråk har blivit uppmärksammat även här i Sverige, vilket gör att det finns ett flertal användare i Sverige. (Björkman-Hedlund m.fl. 2002)

Figur 1: exempel på Bliss-kommunikation, att bilda fullständiga meningar (Specialpedagogiska institutet, 2007)

Ett annat känt språk som används inom alternativ och kompletterande kommunikation är Pictogram. Inom detta symbolspråk är symbolerna mycket lika saker (se figur 2).

Figur 2: exempel på Pictogrambilder (Specialpedagogiska Institutet 2008).

Pictogram är ett system av grafiska symboler, tecknade i vitt på svart bakgrund. Det är ett kommunikationsmedel för de personer som har en utvecklingsstörning, eller har en begränsad förmåga att tala, läsa och skriva. Det fungerar som ett språk i bildform (Björkman-Hedlund m.fl. 2002). Det finns ingen möjlighet att bilda fullständiga meningar med Pictogram. Det finns tekniska hjälpmedel som bygger både på Pictogram och Blisspråket. Specialpedagogiska institutet kan också ta fram anpassade läromedel exempelvis datorprogram eller läromedel för personer som använder alternativ och kompletterande kommunikation (Hilmersson, Magnusson och Rindler 1991). Exempel på datorprogram som används idag är: *Bliss för windows samtala*. I detta program har man ett tangentbord med Bliss-symboler kopplat till datorn. Användaren kan då bilda en mening och få den uppläst genom en syntetisk röst med hjälp av datorn.

3.4.3 Elevernas sociala situation

Ungdomarna som medverkade i Langs studie (2004) tyckte att tiden på ett riksgymnasium var roligare jämfört med tiden i grundskolan. Lang påpekar dock att det är relativt vanligt att när det gäller ungdomar trivs de bättre på gymnasiet än i grundskolan, detta tros bero på att det blir en nystart att komma till gymnasiet. En del elever tyckte att kraven var låga i de små undervisningsgrupperna, medan andra elever tyckte att det var bra med den lugna arbetsmetoden som fanns i dessa grupper.

Lang skriver vidare att lärandet och klassrumssituationen påverkas av om eleven behöver mycket assistans. Lang menar att det kan påverka elevens förmåga till att skapa sociala kontakter med andra klasskompisar. Författaren tycker att läraren ska försöka ta in så mycket tekniska hjälpmedel som möjligt i lärandet för att det är ett sätt för eleven att bli en självständig, vilket är viktigt för ökat självförtroende. En viktig fråga som handlar om elevernas sociala situation är frågan om integrering eller inte integrering. En statlig utredning (SOU 1998:66) beskriver en persons utvecklingsmöjligheter på följande sätt:

”All kunskap och erfarenhet om barns utveckling talar för att detta bäst kan ske i en miljö där självkänslan och den positiva självuppfattningen är stark, dvs. i en miljö där man upplever verklig delaktighet och gemenskap”
(sidan 58)

Detta kan tolkas som att vissa elever utvecklas på bästa sätt i en miljö där de träffar personer i samma situation.

3.5 Retoriken, muntlighet och svenskämnet

Hägg (2002) anser att retorik inte handlar om att tala, utan om att övertyga. Hägg tar exempel från det militära, där många officerare använder rösten för att få fram sitt budskap, författaren menar att detta inte är ett lämpligt sätt. En föreläsare måste få fram sitt budskap på ett intressant sätt för att vara säker på åhörarna lyssnar. Hägg menar att det är där retoriken kommer in för talaren. En av de viktigaste anledningarna till att ett tal framförs är att övertyga åhörarna om sitt budskap. En tolkning av Häggs mening kan vara att det är mycket viktigt hur man uttrycker sig i form av ordval, meningar med mera. I hans bok *Praktisk retorik* finns en hel del tips om hur man ska framföra ett tal på ett bra sätt. Nästan alla dessa tips handlar om hur talet är uppbyggt i form av början, mitt och slut. Väldigt få tips handlar om sättet att tala.

Strömquist (1992) skriver att talet är ett centralt begrepp i dagens språkundervisning. Detta blev allt starkare under 1990-talet. Under 70 och 80-talen var språkundervisningen koncentrerad på läsning och skrivning. Författaren påpekar att på grund av att talet inkluderas i undervisningen så blir undervisningen mer anpassad till den verklighet som eleverna kommer till i framtiden. Det är exempelvis bra att kunna framföra ett muntligt tal vid en anställningsintervju. Den kunskap som vi använder oss av idag, inom retorikens område, kommer till stor del från det som människan lärde sig från de gamla grekerna. Ännu idag fascinerar vi av pjäser och teaterstycken från den tiden. De gamla grekerna hade, enligt författaren, större kunskaper i retoriken jämfört med vad vi har i dag. Strömquist anser att vi har i dag större tilltro till det tryckta ordet, även om retorikens betydelse är på väg tillbaka både

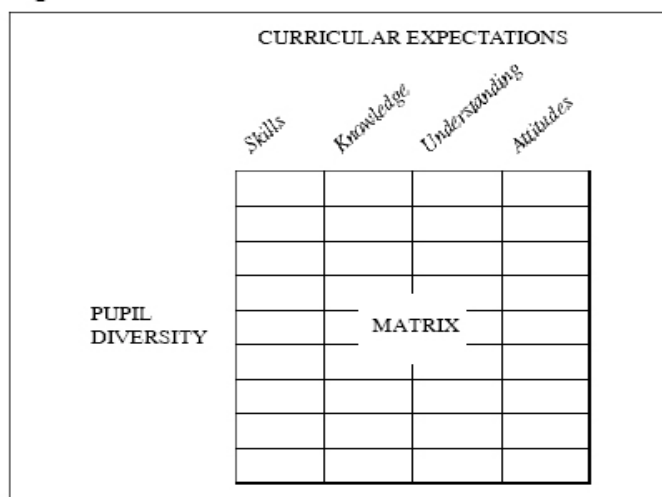
i vardagen och i utbildningssammanhang. I retorikens barndom, i Grekland på 400-talet före Kristus, förväntade man sig att varje medborgare skulle kunna föra sin egen talan i domstolar och vid rättegångar. Det ansågs också nödvändigt att kunna hålla tal vid festliga tillfällen. Det började ganska snabbt att funderas på varför vissa personer var duktigare på detta än andra. En frågeställning var om det var en medfödd talang eller om det var någonting som gick att öva upp. För att få alla människor bättre kunna föra sin egen talan startades många talarutbildningar i Grekland under denna tid, där fick man bland annat lära sig att hålla ett muntligt anförande i domstol (Strömquist, 1992.)

4 Teoretiskt perspektiv

Här presenteras det teoretiska perspektiv som kommer att ligga till grund för diskussionen. Detta görs i två underkapitel.

4.1 Flexibilitet och anpassad undervisning

All pedagogisk verksamhet ska kunna erbjuda en flexibilitet så att elever och lärare kan mötas på elevernas nivå. Wedell (2005) menar att dilemmat med integrering uppstår när den individuella och kollektiva undervisningen ska mötas. För att varje elev ska kunna utvecklas på ett önskvärt sätt i skolan, ska skolmiljön ha kunskap, vetskap, förståelse och goda attityder. Detta menar författaren är grunden för bra lärande (se figur 3). Som figur 3 visar är det viktigt att en skolmiljö har många olika egenskaper för att möta elevernas olika behov. Ett samarbete mellan skolan och eleverna är nödvändigt för att eleverna ska utvecklas på ett bra sätt

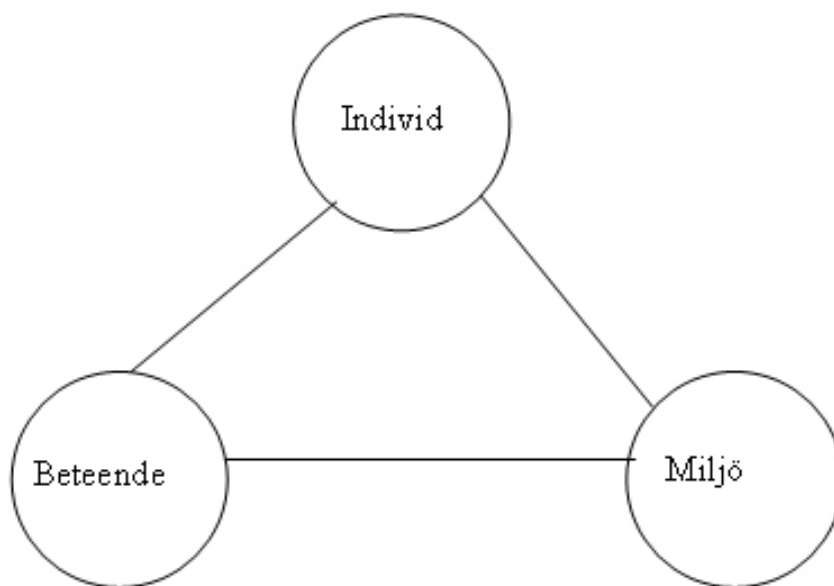
Figur 3: presentation av förhållande mellan elevernas mångfald och skolans olika egenskaper. (Wedell 2005)

Wedell menar vidare att på grund av att alla elever är olika, behöver skolan dessa kunskaper/egenskaper för att kunna möta elevernas olika behov.

4.2 Omgivningen som utvecklingsfaktor

Ogden (1991) skriver att individen utvecklas i den miljö som man befinner sig. Individen är beroende omgivningen för att kunna utvecklas. Författaren menar om människan utvecklas i en miljö som är positiv för individen ifråga finns det en mycket stor möjlighet att människan utvecklas på ett positivt sätt. Om människan däremot befinner sig i en miljö som inte främjar individens utveckling riskerar utveckling att stanna av.

Författaren tar ett exempel som handlar om barn som av omgivningen anses vara stökiga, då anser författaren att om detta barn straffas, när det har gjort något fel, finns en mycket stor risk att barnet fortsätter sitt aggressiva beteende som sedan kan förvärras. Ett annat exempel är TV-tittande, där människan väljer program utifrån vilket utbud som finns. TV-producenterna kommer att göra program som är anpassade till tittarna, men det är dock utbudet som bestämmer vad tittarna ska se för program. Följande samband kan illustreras på detta sätt:

Figur 4: beskrivning av sambandet mellan individen, beteendet och miljön (Ogden, 1991)

Knutagård (2003) som presenterar verksamhetsteori menar att människans medvetande utvecklas, existerar och kan bara förstås i sammanhanget människan integreras med världen. Den sociala gemenskapen är, enligt Knutagård, någonting som människor behöver för att överleva. Detta medför att människans handlingar aldrig kan förstås isolerade från den verklighet människan lever i. Verktyg är ett centralt begrepp inom verksamhetsteorin. Verktyg som människan använder för att överleva och för att kunna skapa sig denna sociala gemenskap. För att göra detta krävs verktyg som bland annat språk och symboler och ibland även föremål. Av dessa verktyg anses språket som det viktigaste eftersom det är det som gör att vi kan skapa sociala kontakter. Definitionen på språk kan givetvis vara olika i olika sammanhang, men eftersom det här alla om att kunna kommunicera för att utvecklas kan det anses som en rimlig definition att det handlar om möjligheten att kommunicera och uttrycka sin mening.

5 Metod

Undersökningar har genomförts. Dels en stor intervjustudie med ett antal personer som är verksamma inom Riksgymnasieverksamheten dels en mindre observationsstudie, samt en mindre enkätundersökning med elever inom Riksgymnasieverksamheten. Lang (2004) menar att intresset för gymnasiet som forskningsområde är begränsat, och då främst i relation till specialpedagogiska frågeställningar. Detta gör att undersökningen blir extra angelägen

5.1 Etiska överväganden

Hela undersökningen är gjord på Riksgymnasieverksamheten för rörelsehindrade. Då detta är en begränsad verksamhet som är ganska liten har jag valt att vara noggrann med informanternas anonymitet. All personlig information som gör det möjligt att härleda informanternas identitet har ändrats när resultatet presenteras. Allt material som använts och analyserats har godkänts av inblandade personer. Detta är extra viktigt för att lärares och elevers anonymitet ska kunna hållas.

5.2 Intervjustudien

Intervjustudien genomfördes med tre lärare, en logoped samt en rektor som alla är verksamma inom Riksgymnasieverksamheten. Lärarna undervisar i RH-klass. Den personliga intervjun är en bra metod för att få fram en djupare kunskap inom ett specifikt område (Ekström och Larsson, 2000). Den personliga intervjun är också bra om man vill få möjlighet att ställa följdfrågor som inte finns med i intervjuguiden. Den intervjumetod som jag har valt kallar Trost (2001) för en styrd intervju. Det vill säga en intervju som har ett speciellt syfte och med en styrd intervjuguide. Orsaken till detta var att jag skulle undersöka hur man arbetar med personer med talhandikapp i undervisningen. Jag ville få ut så mycket information som möjligt. Det var också ett syfte att få lärarnas egna åsikter inom detta område, därför valde jag att göra en öppen intervjustudie. För intervjuguide, se bilaga 1.

Jag gjorde också intervjuer med en logoped och en rektor vid Riksgymnasieverksamheten. För dessa intervjuer har särskilda intervjuguider använts. En ständig kontakt med informanterna har hållits via e-post och telefon. Detta har gjort att lärarna har haft möjlighet att komplettera och

ändra sina intervjustvar. Ingen ändring har skett, dock har en informant skickat kompletterande information.

5.2.1 Urvalet

Urvalet till denna undersökning gick till på så sätt att jag tog kontakt med alla fyra gymnasier som ingår i Riksgymnasieverksamheten för rörelsehindrade elever. Att jag valde Riksgymnasieverksamheten beror på att de har stor erfarenhet och många elever samlade inom samma skola. Jag fick ett positivt svar från två gymnasier, som jag sedan besökte för att genomföra intervjustudien och observationsstudien. Urvalet skedde genom att jag kontaktade rektorerna på Riksgymnasierna. Jag blev sedan hänvisad till lärare som hade möjlighet att besvara mina intervjufrågor.

5.2.2 Genomförande

Alla intervjuer har genomfört på den plats som informanten har önskat, som i alla fall har varit dennes arbetsplats. Intervjuerna har genomförts antingen på deras kontor eller i ett ledigt klassrum. Alla intervjuer har spelats in och informanterna har informerats om att deras personuppgifter kommer att skyddas. Det gäller också de elevuppgifter som vissa lärare har lämnat i intervjun. En intervju genomfördes i ett uppehållsrum för eleverna, detta kan ha påverkat informantens koncentration och därför också intervjuns resultat. Jag anser dock att intervjun går att använda i undersökningen och har därför inte valt att plocka bort den.

5.2.3 Bearbetning

Alla intervjuer har spelats in och de har sedan transkriberats för att lättare kunna analyseras. Svaren har delats in i olika kategorier som kommer att presenteras i resultatdelen. Intervjuutskriften har sedan godkänts. Informanterna har haft möjlighet att komplettera och ändra sina svar i efterhand. Denna konversation har hållits via e-post eller telefon.

5.3 Enkätundersökningen

Enkätundersökningen genomfördes på elever som har en diagnos som innebär att de har ett talhandikapp. Det var svårt att få tag i elever som ville ställa upp på undersökningen. Det skickades ut 70 enkäter, varav enbart 15 kom tillbaks ifyllda. Av dessa var enbart tio användbara för enkätundersökningen, det är därför omöjligt att dra någon generell slutsats utifrån enkäterna. Detta kan många orsaker, en möjlig orsak till detta kan vara att många elever anser det vara känsligt att prata om sitt funktionshinder och särskilt sitt talhandikapp². Detta kommer att diskuteras mer senare i uppsatsen.

5.3.1 Urval och genomförande

Urvalet har skett med hjälp av lärare och logoped inom Riksgymnasieverksamheten, dessa personer har varit till hjälp och valt ut elever som ansågs vara lämpliga för denna enkätundersökning. Det stötte på svårigheter med att välja ut dessa elever på grund av att olika lärare och logoped hade olika definitioner på vad som är ett talhandikapp, trots att det följde med en förklaring av vad jag menade med talhandikapp i denna undersökning.

Enkätundersökningen gick till på så sätt att lärare och logoped fick ett antal enkäter att dela ut bland elever som de ansåg vara lämpliga.

5.3.2 Enkätens uppbyggnad

Enkäten bestod av tio frågor som handlar om elevens talhandikapp och hur eleven upplever sociala situationer, diskussioner och hur eleven känner inför dessa situationer.

Ejvegård (1993) talar om att påverkan från forskaren undviks genom enkätundersökning, som också har flera fördelar, exempelvis att alla informanter får samma frågor. Vidare talar författaren om att det är en fördel att många personer kan svara på enkäten samtidigt. Detta gör att resultatet inte påverkas av tid och rum, och det är också ett enkelt sätt att få svar på exakt de frågor som forskaren vill ha svar på.

Trost (2001) talar om att en enkätundersökning är bra för att man låter en grupp representera en större population, detta blir dock svår i denna undersökning på grund av att det är så få svar. Enkätsvaren kommer istället att behandlas som åsikter från specifika elever. Min förhoppning är dock att detta kan ge en vägledning om elevernas åsikter i denna fråga.

5.3.3 Bearbetning

Enkäterna har bearbetats och intressanta svar och synpunkter kommer att presenteras i resultatdelen. På grund av att så få användbara svar har kommit in så kommer svaren att behandlas som en enhet. Avvikelse kommer inte att presenteras eftersom detta inte anses vara relevant för undersökningen.

5.4 Observationsstudien

Observationsstudien gick till på så sätt att jag observerade elever och lärare under en lektion på raster och i lärarrummet. Efter varje tillfälle har jag fört anteckningar, som sedan har renskrivits och därefter har elever och lärare fått godkänna att jag använder anteckningarna som grund för mitt forskningsarbete. Att jag valde att också göra en observationsstudie beror på att jag ansåg att jag därigenom kan få större förståelse för deras arbetssätt.

Anteckningarna från observationsstudien har analyserats och delats in i olika kategorier. Detta för att få en större överblick över resultatet och för att kunna presentera det på ett lämpligt sätt. Jag valde att koncentrera observationsstudien till att titta på hur samspelet mellan elever och lärare fungerar i klassrummet. Målsättningen var att undersöka hur eleverna bemöts i undervisningssituationen. Observationsstudien gjordes utan någon guide, detta på grund av två anledningar, dels för att idén kom upp under arbetets gång och det fanns inget tillfälle att förbereda en guide, dels för att observationerna skulle göras med ett så öppet sinne som möjligt.

Kylén (2004) skriver att observation är ett ganska vitt begrepp, vilket innebär att observation kan innefatta väldigt mycket. Kylén anser också att observationens resultat beror mycket på vem som observerar. Detta gör att all observation blir subjektiv vilket är viktigt att ta i beaktande vid analysen. Denna observation kan anses vara mycket ostrukturerad. Jag satt också vid sidan av händelserna och var alltså inte delaktig. Detta kallar Kylén för fria observationer där man noterar händelseförloppet och sedan skriva rent anteckningarna för analys.

² Persölig kommunikation med logoped vid ett riksgymnasium.

6 Resultat

Här presenteras resultaten av undersökningen. Först presenteras intervjustudien sedan följer enkätstudien och sist observationsstudien.

6.1 Intervjustudien

Här presenteras resultatet. Först kommer en presentation av informanterna sedan följer svaren, uppdelade i olika kategorier.

6.1.1 Presentationer av informanter.

Sammanlagt har fem personer intervjuats. Namn och övriga faktorer som gör att det går att identifiera informanterna är fingerade. Detta för att kunna garantera informanternas anonymitet. Alla lärare undervisar i svenska samt något eller några ämnen till.

Anita är lärare vid ett riksgymnasium i Sverige. Hon har arbetat vid detta gymnasium i ungefär ett år och hon trivs på sin arbetsplats. Hon undervisar bara elever som går i RH-klass vilket innebär att hon har ungefär sex elever i varje klass.

Berit är speciallärare i RH-klass. Hon undervisar elever på individuella programmet på ett riksgymnasium i Sverige. De flesta elever som hon undervisar ligger på en kunskapsnivå motsvarande högstadiet eller mellanstadiet.

Daniella har jobbat som lärare på ett riksgymnasium i Sverige väldigt länge. Hon hjälper också eleverna att skriva på ett akademiskt vis för vissa elever som har ett funktionshinder där detta går långsamt. Det innebär att hon rent praktiskt hjälper eleverna med skrivarbete, detta gäller som inte klarar detta inom överskådlig tidsram. Hon som fungerar alltså som en assistent i dessa situationer.

Erika arbetar på habilitering på ett riksgymnasium i Sverige. Där arbetar hon som logoped, vilket hon har gjort ungefär ett år. Hennes behandling syftar till att eleverna ska förbättra sitt tal, eller hitta alternativa kommunikationsmedel eller metoder. I hennes arbetsuppgifter ingår också att ställa diagnos på olika talhandikapp och till viss mån skriva ut hjälpmedel. Hon har både elever som går kontinuerligt till henne och elever som går till henne någon gång ibland.

Felicia har arbetat som rektor på ett riksgymnasium i Sverige sedan mitten av 1970-talet.

Jag har valt att sammanställa svaren från informanterna under olika rubriker som avser olika aspekter på undervisningen av elever med talhandikapp.

6.1.2 Förståelse för talhandikapp hos övriga elever

Samtliga lärare uttrycker att det finns en stor förståelse bland övriga elever för en elev med talhandikapp. Berit tycker att det i hennes tycke finns en stor förståelse på hela skolan för dessa elever. På frågan om diskussioner och muntliga framföranden och talhandikapp berättar hon om en elev som har stora svårigheter att prata, men har många åsikter i en diskussionen. Berit beskriver det på följande sätt:

Cecilia [en elev som kommunicerar med ordtavla] är väldigt aktiv själv och kamraterna inväntar alltid henne om hon vill säga något och ibland 'pratar' hon så mycket att vi får dämpa henne lite.

Detta visar också på att det finns en stor förståelse både bland övriga elever och skolpersonal. Under intervjun så talar Erika om hur hon och Cecilia arbetar tillsammans. I den situationen är det viktigt för Erika att hitta ett sätt som hjälper Cecilia att uttrycka sig vilket har sina utmaningar eftersom Cecilia har så mycket åsikter som hon vill uttrycka. Tack vare att alla elever har ett funktionshinder anser Anita att det finns en stor förståelse bland eleverna om någon måste ta extra lång tid på sig på grund av ett talhandikapp, hon säger:

[Vi] Försöker lära eleverna att visa hänsyn för varandra och ge den tid som behövs. Detta är något som våra elever är väldigt bra på.

Både Anita och Daniella säger att det är en stor fördel med de ekonomiska resurserna som finns på ett riksgymnasium. En av dem tror att det är därför många elever väljer att gå på riksgymnasium. Lärarna på ett riksgymnasium ska ha möjlighet att ge eleverna den tid de behöver för att hitta ett sätt att lära sig.

Daniella tycker det är viktigast att man som lärare tar sig tid att lyssna på eleven, speciellt de med talhandikapp. Hon berättar vidare om en elev som har svårt att uttrycka sig så att omgivningen förstår vad eleven säger.

Problemet som pedagog är att man måste ta sig tid att lyssna och koncentrera sig för gör jag det så förstår jag väl vad eleven säger.

Daniella uttrycker det på detta viset att tid ofta är lösningen på många problem. Hon tycker också att det är skillnaden mellan att jobba på ett riksgymnasium istället för ett vanligt gymnasium. Daniella försöker dessutom lära eleverna att ta hänsyn till varandra och under intervjun så uttrycker hon att hon tycker att det finns en stor förståelse för elevernas olikheter i en RH-klass. Läraren tycker att eleverna är bra på att vänta på sin tur och ge klasskamraterna den tid som de behöver för att formulera sig.

Det kan vara lätt att vänta lite eftersom man vet att det tar tid för eleven att prata och då blir ju eleven bortviftad av läraren för att han tycker det är besvärligt att vänta och eleven sitter med en intressant frågeställning som han inte får säga och då kan klassen missa denna frågeställning. Då är det kanske bra att man får gå på ett riksgymnasium, det är klart det hade varit bra om man hade kunnat få gå på ett gymnasium hemma, men då gäller det att de resurserna finns på gymnasieskolan hemma.

Tack vare att det finns en stor förståelse anser Berit att eleverna accepterar att det kan ta lite längre tid för vissa elever att exempelvis uttrycka sig. Därför väntar eleverna på varandra.

6.1.3 Teknisk utrustning

Samtliga lärare använder teknisk utrustning som ett komplement för elever med ett talhandikapp. På Daniellas lektioner använder hon mycket multimedia och datorer som en del i undervisningen. Hon tycker själv att hon är ganska bra på detta men säger att hon givetvis kan bli bättre. Bland annat så använder hon Smart Board för att eleverna inte ska behöva anteckna under lektionerna. Det är också en form av stöd för de elever som har svårt att uttrycka sig muntligt. Eleverna kan på detta sätt använda Smart Boarden till att skriva och förmedla ord som är svåra att uttala. Smart Boarden är också ett sätt för eleverna att få texten uppläst vid egna presentationer inför sin klass. Daniella har en del av sin undervisning enbart riktad på att eleverna ska lära sig använda tekniken och multimedien i presentationer. Hon tror att det viktiga är att dessa elever kan använda multimedia jämfört med elever som inte har funktionshinder. Hennes motivering till detta är att dessa elever kan ha svårare att uttrycka sig och då **att** det viktigt att åhörarna får stöd under presentationen.

Under intervjun talar Berit mycket om Cecilia, en elev som kommunicerar med en ordtavla. Cecilia försöker att använda rösten för att tala, men hon har ett så pass otydligt tal så att hon använder ordtavlan som komplement. Hon är väldigt mån om att man ska förstå vad hon menar därför kan det ta lång tid innan hon har formulerat sig, därför understryker Berit att det är viktigt att hon får den tid hon behöver. Vid en muntlig presentation inför klassen får Cecilia själv välja hur hon vill redovisa. Enligt Berit gör hon ofta på detta sätt:

Det är ju väldigt små grupper, de är bara fyra i hennes grupp så då tar hon det gärna muntligt. Då börjar hon nästa alltid prata [med munnen] och sedan när hon känner att vi andra inte förstår och hon behöver hjälp så tittar hon på mig eller assistenten och så får vi hjälpa henne vidare. Ofta har vi ju då förberett det skriftligt så hon har någonting att utgå från eller får hon göra en redovisning i datorn.

Med ”redovisning i datorn” menar Berit att datorn läser upp Cecilias text. Detta kan också kombineras med en Power-point-presentation. På så sätt får eleverna också lära sig att använda datorn för att underlätta skolarbetet.

Anita försöker att använda den tekniska utrustningen som finns tillgänglig på skolan. Som exempel ger hon eleverna möjlighet till andra redovisningsformer, genom att använda datorn och få den att läsa upp en text istället för att eleven läser.

6.1.4 Undantagsparagrafen

Felicia menar att det är ganska vanligt att lärare använder sig av undantagsparagrafen. Hon förklarar det på följande sätt:

Vi har en elev i engelska, hon har inget tal, alltså kan hon inte få betyg på den muntliga framställningen i engelska, men hon är superb på att skriva engelska. Där har du ett ex på där den specialinriktade kursplanen är bra att ha va, därför att den här eleven skulle ju normalt få ett IG, och hon är ju värd mkt mer, därför att hon är jätteduktig på att uttrycka sig skriftligt i engelska.

På detta sätt beskriver Felicia en svårighet i undantagsparagrafen. Det handlar om mycket man kan bortse från.

I lagen står det upp till hälften eller ner till hälften av momenten i ett betyg. Vad är hälften? Är det att ta bort toppen på alla moment eller är det att ta bort det momentet där och det momentet där? Vad är hälften där? [...] Det är ett mycket luddigt uttryck. Det ger möjlighet för tolkningar åt alla håll och kanter vill jag påstå.

Detta visar att det finns stora svårigheter att använda denna paragraf och tolkningsmöjligheterna är, enligt Felicia, många. Det är upp till lärare och pedagogisk personal att se möjligheterna och bemästra svårigheterna, fortsätter Felicia.

Daniella har använt sig av specialinriktat betyg för vissa elever där hon i början av terminen sett att eleven inte kommer klara hela kursen på grund av sitt funktionshinder. Hon berättar om en elev som har fått denna sorts betyg på grund av ett talhandikapp. Eleven klarade inte att genomföra alla moment enligt kursplanen för att det tog så lång tid för eleven att uttrycka sig.

Anita har aldrig satt ett specialinriktat betyg, men det beror på att hon är ganska ny på skolan. Hon har dock förberett sig för att kunna sätta ett specialinriktat betyg på grund av ett talhandikapp. Detta gör hon genom att diskutera med eleven och sedan ta upp frågan på en elevvårdskonferens, där det konstateras att eleven har denna svårighet även i andra ämnen och om det beror på ett funktionshinder.

6.1.5 Samarbete med logoped

Berit berättar om en elev som hon undervisar som inte heller har något tal. Han använder en bokstavstavla för att kommunicera, på vilken han pekar. Berits uppfattning är att han är snabb på att peka vilket underlättar kommunikationen med omgivningen. Denna elev går hos logopeden på skolan. Logopeden vill se ett större samarbete med skolan och habiliteringen. Erika kan tänka sig ett samarbete där hon hjälper elever att öva på muntliga framträdanden. Hon försöker att inleda ett större samarbete med skolan, detta ses positivt både från skolan och från habiliteringen.

Anita kan tänka sig att samarbeta med en logoped om muntligheten i svenska om det finns önskemål från elevens sida. Det är dock ingenting som hon gör idag, utan de elever som har behov av hjälp från logoped får en egen tid hos logopeden för behandling. Det sker inget samarbete mellan logopeden på skolan som Anita arbetar på och undervisningen.

6.1.6 Utanförskap och identitet

Under intervjun med Felicia kommer samtalet in på integrering av rörelsehindrade elever som har talhandikapp. Detta är en politiskt känslig fråga. Felicia menar dock att många elever väljer att gå på riksgymnasium för att slippa känna sig utanför.

Det är klart att det finns jättemånga rörelsehindrade elever som vill gå i vanliga skolor, men ibland tror jag att när man pratar om integrering att det i många fall ligger på oss du vet, det är vi som tycker. Vi icke rörelsehindrade tycker det. Ja men det är självklart att de ska va integrerade, och gå i vanlig klass, men det är inte alltid vill jag påstå alla som håller med om det, utan tvärtom du vet. Jag har gått i nio år i grundskolan, i en vanlig klass, och ingen har brytt sig om mig, jag har inte funnits liksom. Jag vill komma till en skola där jag har klasskamrater som har rörelsehinder. Jag menar, de finns ju också *dem* de måste vi också lyssna på.

Felicia är kritisk mot den syn på integrering som finns i samhället i dag. Hon fortsätter att tala om att det finns en övertro på integrering i samhället. Hon menar också att det finns vissa elever som inte vill gå i vanlig klass, just för risken för mobbing och utanförskap

Daniella ser ett ”vi- och dom- beteende” hos eleverna på skolan. Med detta menar hon att det är svårt att få de icke funktionshindrade eleverna att umgås med de funktionshindrade. Detta tycker hon är synd, men hon understryker att man inte kan tvinga människor att umgås med varandra. Skolan har försökt integrera de funktionshindrade eleverna i skolans verksamhet genom att ha gemensamma uppehållsrum och matsal. Enligt Daniella blir det ändå så att de funktionshindrade eleverna sitter för sig och de icke funktionshindrade för sig.

Erika, logopeden, talar om hur talet är en del av identiteten. En del ungdomar i gymnasieåldern har svårt att acceptera att de inte har något tal och vill gärna använda sitt eget tal, istället för kommunikationshjälpmedel. Logopeden kan förstå dessa elever, men försöker ändå få dem att använda kommunikationshjälpmedel för att omgivningen ska kunna förstå de bättre. Erika poängterar dock att talet är en viktig del av identiteten.

6.2 Enkätundersökningen och observationsstudien

Som beskrivs i metoddelen, fick enkätundersökningen en väldigt låg svarsfrekvens.

Anledningen till detta kommer att diskuteras senare i uppsatsen. Svaren som kom in visar entydigt på att eleverna anser att **de** får det som de behöver. Ett vanligt förekommande svar är att eleverna känner sig överkörda och blir arga när inte personer i omgivningen låter dem prata färdigt. En elev uttrycker det att hon:

"Känner mig överkörd, blir arg"

Det är vanligt bland de svarande att de får behandling av logoped. Alla svarande har ett svårt talhandikapp, som gör att de behöver hjälp, antingen av en tolk eller av något alternativt kommunikationsmedel för att klara sin vardag och sin skoldag. På frågan om elevernas framtidsplaner svarar många elever att de vill jobba med datorer eller skriva för någon tidning. En elev svarar att drömjobbet är polis. Resultatet av enkätundersökningen kan tyda på att eleverna inte vill tala om sitt funktionshinder. Detta kan vara en orsak till den låga svarsfrekvensen. Alla elever som svarade går i mindre undervisningsgrupp, så kallad RH-klass.

Observationsstudien bekräftar det som lärarna uppger i intervjuerna. Nämligen att eleverna visar varandra hänsyn och accepterar varandras olikheter. Studien visar också att undervisningen har ett långsammare tempo, för att alla elever ska få säga sin åsikt. Den sociala stämningen i klassrummet är mycket god och det är nästan inga stressmoment.

Observationsstudien visar också att eleverna verkar trivas bra med sin skolsituation.

7 Diskussion

Här följer en diskussion. Den är uppdelad i två delar. Först diskuteras resultatet och sedan den metod jag har valt att använda.

7.1 Resultatdiskussion

Resultatet av undersökningen i denna uppsats visar att Riksgymnasieverksamheten har mycket god kunskap om olika funktionshinder. När det gäller elever med talhandikapp har Riksgymnasieverksamheten relativt god erfarenhet. Man kan betona att undersökningen visar att det är ganska liten grupp elever som har så svåra talhandikapp så att det är ett problem i undervisningen. Hilmersson, Magnusson och Rindler (1991) anser att det behövs extra utbildning och specialkompetens hos de lärare som ska undervisa dessa elever. Detta kan sägas att Riksgymnasieverksamheten har erfarenhet och en stor andel av elever med dessa funktionshinder som ändå går på gymnasierna. Wedell (2005) menar också att fördelen med exkludering är att den kunskap och förståelse som behövs för undervisning av funktionshindrade elever oftast finns på skolan och i dess närhet. Eleverna slipper då förklara och berätta om sitt handikapp vilket kan vara en fördel. Detta visar också enkätundersökningen, då eleverna inte vill svara på frågor angående sitt funktionshinder. Detta pekar på att eleverna känner sig trygga i en miljö där omgivning känner till, och har kunskap om funktionshinder.

På vilket sätt arbetar skolan för att elever med talhandikapp ska uppfylla kursmålen för svenska? Resultatet visar att arbetssättet varierar från lärare till lärare. Man kan dock spåra att lärarna försöker ge eleverna den tid eleverna behöver för att uttrycka sig. Hela undersökningen visar också att mer tid är lösningen på många problem. Det är också viktigt att eleverna har förståelse för varandra och varandras funktionshinder samt vilka svårigheter detta kan ge. Om man ser till arbetssättet med elever helt utan verbalt tal kan man också spåra att lärarna försöker att hitta alternativa sätt för att få eleverna att uttrycka sig. Detta stämmer bra överens med Hilmerssons resonemang kring hur man ska arbeta med elever med dessa funktionshinder. Hilmersson talar om att det är viktigt att ge eleverna extra talträning för att på detta sätt hitta och lära sig att använda ett alternativt kommunikationsmedel. Som undersökningen från Skolverket (1999) visar, väljer elever med svåra funktionshinder att gå i en mindre

undervisningsgrupp för att förståelsen och toleransen för olikheter är större. Langs undersökning (2004) visar också att många elever tidigare har utsatts för mobbing och utanförskap när de har gått i stor klass. Observationsstudien som gjordes i samband med denna uppsats visar också att det är ett trivsamt och förstående klimat under lektionerna i de små klasserna. Min personliga erfarenhet från verksamhetsförlagd utbildning visar också att det finns en större förståelse och acceptans i dessa små grupper. En annan rapport från Skolverket (1996) pekar på att det kan bli farligt med en för mysig stämning i klassrummet.

Personligen är jag beredd att hålla med författaren eftersom det finns en risk att eleverna inte tar lektionen och skolsituationen på allvar. Denna uppfattning kan vara farlig på grund av att lärarna riskerar att inte ställa krav på dessa elever i samma utsträckning som de elever som går i stor klass. Det är förstås bra att alla får den tid som de behöver, detta är särskilt viktigt för personer med talhandikapp som gör att de har svårt att uttrycka sig och därför behöver längre tid för formuleringar. Som Hilmersson uttrycker det så är det extra viktigt med språkträning för elever som har talhandikapp. Detta på grund av att de inte har lika utvecklat språksinne. Detta beror oftast på att de inte använder talet och inte övar sig naturligt på att formulera meningar och förberedda tal. Berit, i min undersökning, berättar att Cecilia får möjlighet att göra muntliga redovisningar trots sitt talhandikapp. Detta gör Cecilia antingen själv eller med hjälp av teknisk utrustning i form av en talande dator. Ibland använder Cecilia mänsklig hjälp i form av en personlig assistent. Berit fortsätter att tala om Cecilia och säger att hon pratar väldigt mycket. Detta är enligt Hilmersson en bra och positiv utveckling, som i framtiden kommer att ge Cecilia stora möjligheter att göra sig hörd i samhället. Ogden (1992) skriver om den yttre miljön som utvecklingsram och att omgivningens beteende påverkar individens utveckling. Detta kan man lätt placera på Riksgymnasieverksamheten är lätt koppla till den undersökning som är genomförd i samband med denna uppsats. En mindre klass och förstående omgivning gör så att elever med svåra talhandikapp och möjlighet att få en plats i klassrummets sociala gemenskap, som annars kanske hade varit svårt att få. Undersökningen visar också att tiden som finns i de mindre klasserna och det mindre antalet elever är betydelsefull för att elever med talhandikapp ska utvecklas på ett positivt sätt. Läraren Daniella uttrycker det att tiden ger henne möjlighet att lyssna på eleverna trots att eleverna har talhandikapp.

Riksgymnasieverksamheten får statliga medel och därför har de möjlighet att ge eleverna den extra tid som behövs, detta har inte ett ordinärt gymnasium i samma utsträckning. Att riksgymnasier har mer resurser är förutsättning för att deras verksamhet ska kunna fortlöpa. En

del elever har tilläggshandikapp som gör att de har svårigheter att koncentrera sig i stora klasser. De kan också ha olika perceptionsstörningar som gör att undervisningen måste gå i ett lugnare tempo. Eleverna behöver också få uppgifterna förklarade enligt deras referensramar. Malmqvist (2001) menar att det är vanligt att den rumsliga uppfattningen minskar när man har ett funktionshinder som gör att man inte kan gå. Läraren måste därför anpassa undervisningen så att den passar de rörelsehindrades behov. Visserligen ska undervisningen anpassas till elevernas behov, även på ett ordinärt gymnasium.

Dock enligt rektor Felicia så har elever vid Riksgymnasieverksamheten större behov av en individanpassad utbildning eftersom funktionshindret många gånger är komplext. Lang (2004) tar upp i sin avhandling att många elever trivs bättre i en mindre grupp med större tolerans. Detta bekräftas av Felicia som är kritisk mot den integreringstanke som finns i dagens samhälle. Det är också ett led i att gå från patient till medborgare, som presenterades i den regeringsproposition som regeringen antog 31 maj 2000. Den lagliga rätten till personlig assistans är ytterligare ett led i att integrera elever i samhället. Man glömmer dock bort att vissa elever har stort behov av individanpassad undervisning, detta gäller i hög grad personer med talhandikapp eftersom dessa elever är i behov av tolkningshjälp för att klara vardagen. Det kan också vara svårare för elever med talhandikapp att gå i en stor grupp efter som de har svårare att komma till tals. Dock kan vi läsa i Hägg (2002) att retorik handlar om konsten att övertyga och har ingenting med den medicinska talapparaten att göra. Kontentan måste bli att man kan hålla ett tal utan att kunna prata. Det är viktigt att komma ihåg eftersom många av målen för svenskan handlar om muntlig framställan. Knutagård (2003) anser också i sin presentation av verksamhetsteorin att språket är viktigt för att skapa kontakter och för att socialisera sig. Detta stämmer överens med alla lärares uppfattning om att det är viktigt att skapa en tillåtande dialog i klassrummet.

Det är vanligt att gymnasieförordningens undantagsbestämmelser används för att eleven inte ska betygsättas på någonting som den inte klarar på grund av sitt funktionshinder. Felicia menar att det är ganska vanligt att man använder denna bestämmelse eftersom det inte är funktionshindret som ska betygsättas utan prestationen. Hon menar att man inte kan sätta betyg på uttalet när man inte, av medicinska skäl, kan uttala någonting. Detta är en bra tanke och givetvis ska alla elever få samma chans till ett bra betyg. Läraren Daniella använder också denna möjlighet när eleven inte hinner med alla moment i undervisningen. Det kan ju vara så att det tar längre tid att uttrycka sig verbalt, detta kan göra att inte alla moment i kursen hinns

med. Då är det en bra möjlighet att kunna använda undantagsbestämmelserna. Anita har lagt in en ansökan hos rektorn om att få sätta ett betyg enligt undantagsbestämmelsen. Det visar att hon är medveten om de problem som kan uppstå när man har ett talhandikapp. Anita säger också att hon bara har lagt in om att få sätta denna typ av betyg för en elev. Hon vill vänta tills terminen närmar sig sitt slut för att se om hon kan sätta ett vanligt betyg.

Av naturliga skäl finns det ett motstånd mot att sätta denna typ av betyg då det finns en risk för att man stämplar eleven. Även om detta betyg har samma värde när man söker vidare till annan och högre utbildning så kan jag se två skäl till att man inte sätter denna typ av betyg. Det första skälet är att man vill genomföra hela kursen på det sättet som det är tänkt. Det andra skälet kan vara att det då följer med en bilaga där det talas om vilka moment som inte har kommit med i undervisningen på grund av sitt funktionshinder. Ett sådant betyg kan ligga i till last eftersom det kan finnas fördomar hos arbetsgivare, när man söker jobb. Fördomarna kan bygga på okunskap bland personer som inte är så insatta i betygssystemet.

Ett annat sätt att arbeta med talutveckling som främjar att eleven ska kunna göra muntliga framställelser, är arbete tillsammans med en logoped. Denna möjlighet har man inom Riksgymnasieverksamheten då denna vilar på tre ben: skola, boende och habilitering. Logopeden Erika menar att hon arbetar aktivt med elever för att förbättra deras talförmåga. Detta gör hon i samarbete med skola. Undersökningen som gjordes i samband med denna uppsats visar också att hennes arbete är uppskattat bland lärare. Maras och Aveling (2006) menar att det är bra med samarbete mellan lärarna och logopeden, för att få in talträningen på ett naturligt sätt i vardagen. Maras och Aveling (2006) menar också att det är bra att lägga in talträning på schemat på liknande sätt som det görs med skolämnena.

Riksgymnasieverksamheten har integrerat habiliteringen med undervisningen, vilket också är bra enligt min åsikt. Det är bra att habiliteringen kan integreras, inte bara på så sätt att eleven får exempelvis talträning inlagt på sitt schema utan att den kan integreras på ett naturligt sätt i undervisningen, exempelvis ha talträning med logoped inför en muntlig framställelse. På detta sätt kan man hjälpa att hitta en mening och ett syfte med sin träning. Även här är det viktigt med förståelse mellan två yrkesgrupper, nämligen lärare och logopeder.

Felicia nämner ett intressant problem. Det handlar om integrering eller inte integrering, vilket kan knytas till elever med talhandikapp och deras förmåga att komma in i en grupp. Detta tas också upp i en statlig utredning (SOU 1998:66) om funktionshindrade i skolan som säger att utvecklingen bäst kan ske i en miljö där självkänslan är stark. Detta kan vara en mindre klass

med andra elever i samma situation. Hur ser eleverna själva på sin framtid, sin utbildning och sitt funktionshinder?

Denna fråga är svår att svara på, eftersom det var så få svarande, dock visar enkätundersökningen att eleverna ser positivt på sin framtid. Detta stämmer inte överens med den bild som ges i Skolverkets rapport (1996), där lärare och skolpersonal var bekymrad över elevernas framtid. Det är dock värt att notera att rapporten är några år gammal och samhället har förändrats. I dag är det ett öppnare samhälle som har större acceptans för olikheter, detta går bland annat att läsa om i utredningen *Från patient till medborgare*. Tack vare den handikappolitiska utvecklingen med exempelvis lagen om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade så har funktionshindrade personer större möjligheter att delta i samhället på ett aktivt sätt. Min personliga åsikt är att detta påverkar ungdomarna sätt att se på sig själv och sin framtid. Givetvis är det positivt att se till att ungdomarna ser positivt på sin framtid. En intressant iakttagelse är dock att svaren på frågan om drömjobbet inte alltid är särskilt realistiska, men det frågas om just drömjobbet. Hur många får egentligen sitt drömjobb?

Sammanfattningsvis kan man säga att Riksgymnasieverksamheten har en stor kunskap kring personer med funktionshinder. En person som har ett talhandikapp kan behöva extra stöd både i skolan och i sin utveckling utanför skolan. Detta för att det kan vara extra svårt att göra sin röst hörd när man har ett talhandikapp

7.2 Metoddiskussion

Metoder som jag har valt ansåg jag vara de bästa för den undersökning som jag ville göra. Det visade sig dock att enkätundersökningen inte fick önskat resultat. En möjlig orsak till det kan vara att en del elever har svårt att acceptera sitt funktionshinder och därför inte heller vill svara på frågor angående detta. Det bör poängteras att enkätundersökningen var frivillig. Att jag valde att låta lärarna välja ut och se till att eleverna fyllde i enkäterna berodde på tidsbrist och lång resväg. Att inte vara på någon av de orter där riksgymnasierna ligger är också en nackdel i detta arbete. Det har varit svårt att intervjua det antalet lärare som behövdes för undersökningen. Detta berodde på att jag bara har haft möjlighet att besöka riksgymnasierna under en dag, övrig kontakt har skett via telefon eller e-post. Detta förde med sig både nackdelar och fördelar. Fördelen låg i att informanterna hade möjlighet att läsa igenom sina intervjuer efter transkriberingen. Nackdelen var att jag saknade den personliga kontakten med lärare och elever som kan uppstå vid ett närmare samarbete. En fördel var också att jag fick möjlighet att följa arbetet under en dag. Under dagen kunde jag vara med och göra min

observationsstudie som också ligger till grund för uppsatsen. Endast tio personer besvarade enkäten. Detta var ett problem vid sammanställning och statistisk beräkning. Det fanns ingen möjlighet att använda enkäterna på det sättet som var avsett. Jag fick under datainsamlingen omvärdera och ändra min metod efter det behov som var lämpligt. Undersökningarna kunde därför inte visa önskat resultat utan får fungera som en vägledning och en vägvisare för denna grups åsikter. Det var också svårt att hålla sig till den förutbestämda intervjuguiden under intervjuerna med lärarna. Detta såg jag dock som en fördel eftersom det då blev ett öppnare samtal. Det var dock svårigheter att hitta en röd tråd i samtalet vilket gjorde sammanställningen svår. Det gick åt relativt mycket tid till datainsamling på grund av resande. Detta kan ha påverkat uppsatsens slutresultat. Under mina besök vid riksgymnasierna insåg jag att det var intressant att göra en observationsstudie av det sociala klimatet i klassrummet. Observationsstudien var alltså inte planerad från början, utan idén kom till under arbetets gång. Jag har dock svårt att tänka mig någon annan metod än de jag har valt. Det man kunde ha gjort annorlunda var att intervjua fler lärare och skolpersonal. På detta sätt kunde man få en mer koncentrerad och djupgående studie av lärarnas uppfattning i ämnet. Jag tycker dock att jag har fått ut ett resultat som är tillfredsställande.

7.3 Vidare forskning

Man skulle kunna tänka sig som ett forskningsprojekt att undersöka om förhållandena är lika på alla fyra riksgymnasierna. Det som är intressant är att dessa fyra skolor arbetar på olika sätt med elever som har talhandikapp. Min undersökning visar bara på sättet att arbeta i mindre klasser, så kallade RH-klasser. En intressant utgångspunkt kan vara att undersöka hur vanligt det är att elever utan tal eller med svåra talhandikapp går integrerat i en klass med icke funktionshindrade elever. Hur klarar sig dessa i förhållande till kursplanens mål? En annan intressant utgångspunkt är att undersöka hur ett rörelsehinder påverkar inläringen och kunskapsutvecklingen hos ungdomar på gymnasiet. Det finns generellt sett väldigt lite forskning om ungdomar med talhandikapp och deras skolgång på gymnasiet.

Denna uppsats har varit väldigt intressant att genomföra. Jag har ett stort personligt intresse och engagemang i dessa elever, deras skolgång samt omgivningens attityder. Jag hoppas och tror inte att mitt engagemang har gått till överdrift och påverkat uppsatsarbetet negativt.

8 Referenslista

Björkman-Hedlund I. Bäckman P. Johansson A. Persson K. Rönnbäck A. Ström P. Synnergren J. Söderström L. Vikman I. (2002) *Datorn som hjälpmedel – Ett ITiS-projekt* Luleå

Ejvegård R. (1993) *Vetenskaplig metod*. Lund Studentlitteratur

Ekström M. och Larsson L. (2000) *Metoder i kommunikationsvetenskap* Lund Studentlitteratur

Heister Trygg B. Holck P. och Pilesjö M. (2005) *Vad är AKK?* Hjälpmedelsinstitutet

Hilmersson G. Magnusson B. och Rittler M. (1991) *Att undervisa elever med rörelsehinder* SIH läromedel Göteborg

Knutagård H. (2003) *Introduktion till verksamhetsteori* Lund Studentlitteratur

Kylén J-A. (2004) *Att få svar – intervju enkät observation*. Stockholm Bonniers Utbildning

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387) Hämtad från <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19930387.HTM> 2008-05-20

Lang L. (2004) *...Och den ljusnande framtid är vår... Några ungdomars bild av sin tid vid riksgymnasium* Doktorsavhandling lärarutbildningen Malmö högskola

Malmqvist J. (2001) *Kunskapsutveckling hos elever med rörelsehinder – Kognitiva strategier vid arbete med matematikuppgifter med spatialt innehåll* IPD-rapporter Nr: 2001:05 Göteborgs universitet

Maras P. och Aveling E-L. (2006) *Students with special educational needs: transitions from primary to secondary school* British Journal of Special Education Volume 33 Number 4. Pages 196-203

Norrbacka – Eugeniastiftelsen Historik <http://www.norrbacka-eugenia.se/start.asp?sida=9944> hämtad 2008-05-20

Ogden T. (1991) *Specialpedagogik Att förstå och hjälpa beteendestörda elever* Lund Studentlitteratur

Skolverket (1996) *Riksgymnasier för elever med svåra rörelsehinder. En utvärdering av verksamheten utifrån organisations- verksamhets- och elevperspektiv* Skolverkets rapporter nr. 101 Stockholm

Skolverket (1999) *Accepterad men Sär-skild Den Sociala situationen för elever med rörelsehinder i särskild undervisningsgrupp En utvärderingsstudie* Skolverkets rapporter nr.169 Stockholm

Skolverket (2000a) Kursplan för Svenska A

Skolverket (2000b) Kursplan för Svenska B

Skolverket (2000c) *Kursinformationssystemet över skolan*
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SVochar=0708ochinfotyp=8ochskolform=21ochid=SVoextraId> Hämtat från Internet 2008-05-21

Skolverket (2008) *Nationella kursprov i Svenska B och Svenska som andraspråk B*
<http://www.skolverket.se/sb/d/291> Hämtat från Internet 2008-05-21

Socialdepartementet (2000) *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* Prop. 1999/2000:79

Socialstyrelsens institut för särskilt utbildningsstöd, (2007) *Riksgymnasier för elever med svåra rörelsehinder* , informationsmaterial

SOU 1998:66 *FUNKIS –funktionshindrade elever i skolan* Utbildningsdepartementet Stockholm

Specialpedagogiska Institutet (1982) *Bliss Också ett sätt att tala* Informationsmaterial

Specialpedagogiska Institutet (2008) *Pictogram*
<http://www.sit.se/net/Specialpedagogik/Methodmaterial/AKK+-+Alternativ+kommunikation/Grafisk+AKK/Pictogram> Hämtat från Internet 2008-05-21

Strömquist S. (1992) *Tal och samtal* Lund Studentlitteratur

Svensk handikapptidskrift. (2008) Nr 2 Organ för De Handikappades Riksförbund Stockholm

Wallin, N. (1993), *Slotten på berget*, Södertälje Finngalf

Wedell K. (2005) *Dilemmas in the quest for inclusion* British Journal of Special Education
Volume 32 Number 1 Pages 3-11

Enkätundersökning om talhandikapp i skolan

Denna enkät handlar om talhandikapp. Jag skulle önska så utförliga svar som möjligt på alla frågor. Använd gärna baksidan om du behöver.

1. Kön

- Kvinna
- Man

2. Hur gammal är du? _____

3. Vilket program går du? _____

4. I vilken sorts klass går du?

- I mindre klass, tillsammans med bara andra funktionshindrade
- Integrerat, tillsammans med icke funktionshindrade elever
- Jag läser vissa ämnen integrerat, tillsammans med icke funktionshindrade elever

5. Beskriv ditt talhandikapp

6. Anser du att du får tillräckligt med stöd från skolan?

- Ja, jag tycker att jag får det stöd som jag behöver
- Nej, jag tycker inte att jag får det stöd som jag behöver
- Vet inte

Berätta vilka stödinsatser du får

7. Finns det situationer som du tycker är extra jobbiga i skolan på grund av ditt talhandikapp? Om ja, vilka?

8. Kan du beskriva varför du tycker dessa situationer är extra jobbiga?

Johan Bredberg

Frågor till lärare

1. Vilka ämnen undervisar du i?
2. Hur länge har du arbetat här?
3. Hur många av eleverna som du undervisar har någon form av talhandikapp? Uppskattningsvis?
4. Kan du förklara hur du arbetar med personer som har ett talhandikapp för att uppnå målen om muntlighet, som finns i kursplanerna för svenska
5. Hur många gånger har du varit med om att man använt undantagsbestämmelsen i gymnasieförordningen (10 kap 6§), för att eleven inte har kunnat uppnå målen om muntlighet?
6. Kan du berätta lite hur det bestämdes att undantagsbestämmelsen skulle användas? Hur gick beslutsgången?
7. Enligt undantagsbestämmelsen kan man bortse från enstaka mål vid betygsättningen. Muntlighet ingår i flera mål, hur arbetar man med detta? Exempelvis dessa mål:

8.1.1.1 Mål som eleven skall ha uppnått efter avslutad kurs

Eleven skall

kunna förmedla åsikter, erfarenheter och iakttagelser i tal och skrift på ett sätt som är anpassat efter situationen och mottagaren

kunna i tal och skrift förmedla förhållanden och kunskaper som är viktiga för eleven själv och för den valda studieinriktningen

kunna delta i samtal och diskussioner med olika syften och hålla anföranden inför en grupp på ett sätt som är anpassat efter situation och mottagare

(Kursplanen för svenska A)

8. Får eleverna andra möjligheter att exempelvis redovisa ett arbete om eleven har ett talhandikapp?
9. Om eleven har ett lättare talhandikapp och eleven känner att han inte vill hålla ett muntligt framförande, hur arbetar ni med detta?
 - a. Var går gränsen?
 - b. Brukar du samarbeta med logoped eller talpedagog?

Har du någonting att tillägga?

Frågor till rektor för ett riksgymnasium

1. Hur många elever går på riksgymnasiet i den här staden?
2. Hur många elever går på riksgymnasium i Sverige? (Stockholm Göteborg Kristianstad och Umeå)
3. Går det att säga någonting om vilka handikappgrupper som väljer riksgymnasium?
4. Hur stor andel är det som går ett nationellt program?
5. Hur stor andel går i mindre klass?
6. Hur har riksgymnasieverksamheten förändras från starten? Positivt eller negativt?
7. Finns det möjlighet till extra stöd till de elever som inte når godkänt? Hur arbetar ni?
8. Hur ofta och i vilka ämnen används undantagsbestämmelsen oftast?
9. Hur går beslutet till?

Frågor till logopeden vid ett riksgymnasium

1. Kan du berätta lite om din verksamhet, din yrkesroll?
2. Hur många elever har du under behandling?
3. På vilket sätt kommunicerar dessa elever?
4. Finns det något samarbete mellan skolan och dig?
5. Hur ser detta i så fall ut?
6. Skulle du önska att det var mer samarbete?
7. Hur skulle detta i så fall kunna se ut?